

עיונים לשבת פרשת כי תבוא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

לא עבדת בשמחה

הרב שאולי גרינפלד

שלא עבדנו את ה' כשהיינו בזמן ובמצב של שמחה. כאשר עדיין ישבנו על אדמתנו, אכלנו לשובע את לחמינו, והוויית חיינו היתה שלווה ונעימה – היה מצופה מאיתנו שעכשיו כשאנו **שמחים** ורגועים, נחזיק טובה לקדוש ברוך הוא, שנתן לנו את כל הטוב הזה, ונעבוד את ה' – אך לא כך עשינו. את ימי השמחה לא ניצלנו לעבודת ה', ולכן עונשנו הוא שבמקום לעבוד ה', נעבוד את אויבנו, ועבודה זו, כבר לא תהיה במצב של שמחה, אלא 'ברעב ובצמא בעירום ובחוסר כל'.

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה⁵ כתב:

"כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו - הרי זה בכלל בוזא דבר ה'. אמרו חכמים⁶: 'כל המבטל את התורה מעושר - סופו לבטלה מעוני, וכל המקיים את התורה מעוני - סופו לקיימה מעושר. וענין זה מפורש הוא בתורה: הרי הוא אומר: 'תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל ועבדת את אויביך, ואומר⁷: 'למען ענותך להטיבך באחריתך'".

הרמב"ם הביא את המשנה באבות, שאומרת שמי שמבטל את התורה מעושר, כלומר: כאשר הוא עשיר, סופו להיענש ולבטל את התורה כאשר הוא עני. ראייה לדברי המשנה מביא הרמב"ם מהפסוק שלנו: 'תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה' – כשהיית בעושר. 'ועבדת את איבך' – כשאתה בעוני. הרי שהרמב"ם פירש את הפסוק כדעת הרב צבי יהודה.

אמנם בפירוש המשניות באופן שונה, ויתכן שגם את דבריו בהלכות תלמוד תורה יש להבין כפי שכתב בפירוש המשניות:

בתוך פרשת הקללות הארוכה והקשה, מופיע פסוק שמנמק את הגעתו של העונש הכבד:

"תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל".

רבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, ראש ישיבת מרכז הרב, באיגרת ששלח למרן ראש הישיבה הגאון הרב יעקב משה חרל"פ, ונדפסה בספר אגרות צמח צבי³ כתב שאף שודאי שעבודת ה' צריכה להיות בשמחה, אך נראה שאין זה פשט הפסוק שלנו:

"פשוטו של מקרא 'תחת אשר לא עבדת את ד' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, אינו דומה לזה של 'עבדו את ד' בשמחה'² שהוא כאופן שהכניסו כבוד תורתו ידיד נפשי³ בתוך דבריו. אבל⁴ כך הוא: כל גדולתך תרד ותשפל, הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה וכו', ותחת אשר היית בשמחה ובטוב לבב ומרב כל - ואז לא עבדת את ה' א-להיך אוהבך ומיטיבך שהיה ראוי לך לעבדו - הנה בגלל עזבך את ד' תוכרח לעבוד ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל, את אויביך אשר ישלחנו ד' בך, כן נראה לי, והוא פשוט".

איגרתו של הגרי"מ חרל"פ לא הובאה שם, אך ניתן להבין ששם הובאו כמקור לכך שעבודת ה' צריכה להיות בשמחה גם הפסוק אצלנו: 'תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה, וגם הפסוק בתהילים: 'עבדו את ה' בשמחה'. אך הרב צבי יהודה טען, שהאמת היא שהפסוק אצלנו, איננו מקור לכך שעבודת ה' צריכה להיות בשמחה. כשהתורה אמרה שהעונש הוא תוצאה על כך שלא עבדנו את ה' בשמחה, אין כוונתה שלא שמחנו בעבודת ה', אלא

1	עמ' כ"א.	5	ג, י"ג.
2	תהילים ק, ב.	6	אבות ד, ט. [בפירוש המשניות מהדורת הגאון מהר"י קאפח זו משנה י"א].
3	כבוד תורתו ידיד נפשי – כך הרב צבי יהודה מכנה את מרן הגרי"מ חרל"פ.	7	דברים ה, ט"ז.
4	כלומר: אלא.		

עבודת ה' צריכים להיעשות בשמחה, ולא שהמילה 'בשמחה' מכוונת למצווה אחת מסוימת, אבל על כל פנים מבואר שהמילה 'בשמחה' היא אכן תיאור אופן, וכפירוש הרמב"ם.

בתנא דבי אליהו זוטא¹⁰, מובאים דברי רבי שמעון בן יוחאי:

"ועוד דבר אחר אמר ר' שמעון בן יוחאי: כל הנותן דברי תורה על לבו, מעבירין ממנו הרהורי עבירה, הרהורי חרב, הרהורי מלכות, הרהורי שטות, הרהורי יצר הרע, הרהורי זנות, הרהורי אשה רעה, הרהורי עבודה זרה, הרהורי עול בשר ודם הרהורי דברים בטלים... שנאמר: 'תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובעירום ובחסר כל וגו'', תחת אשר לא עבדתני באהבה תעבדני באיבה, תחת אשר לא עבדתני בשמחה מרוב כל תעבדני ברעב ובצמא ובעירום ובחסר כל".

הרי שרבי שמעון יוחאי משווה בין עבודת ה' באהבה, לבין עבודת ה' בשמחה. ואם כך, כמו ש'באהבה' זהו תיאור האופן של עבודת ה', כך גם 'בשמחה ובטוב לבב' זהו תיאור האופן של עבודת ה', ולא תיאור תקופה או מצב. וזה ממש כפי הפירוש השני, וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות שופר.

באופן דומה, כתב גם רבינו בחיי¹¹:

"ויאשימנו הכתוב בעובדו ה' יתברך ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצוות, והשמחה במעשה המצווה מצווה בפני עצמה, מלבד השכר שיש לו על המצווה יש לו שכר על השמחה, ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצווה כשלא עשאה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצווה בשמחה ובכוונה שלמה".

בדברים אלו ישנו חידוש: רבינו בחיי רואה את השמחה בקיום המצוות, כמצווה נוספת: יש מצווה להניח תפילין, נוספה עליה מצווה להניח תפילין בשמחה.

"הלומד את התורה והוא במצב עוני ודוחק, ועם כל זה לוחץ עצמו ולומד, סופו ללמוד מתוך רווחה ומתוך כך שלא יהא לו מה שיטרידנו מן הלימוד. והמבטל את הלימוד מחמת רוב ממונו – מפני שהוא טרוד באכילה ושתייה ותענוגים – סופו שידלדלו ה' וייצר לו הזמן עד שיהא סיבת ביטולו את הלימוד מפני שהוא טרוד להשיג פת לחם לארוחותיו".

'המבטל את התורה מעושר', אין פירושו שמבטל את התורה למרות שהוא עשיר, אלא פירושו שמבטל את התורה בגלל שהוא עשיר. והרי שלכך סייע הרמב"ם מהפסוק 'תחת אשר לא עבדת... בשמחה', והיינו שפירוש הפסוק הוא שהעונש הגיע בגלל שלא שהשמחה והטוב לבב היו הסיבה לכך שלא עבדת את ה'. וזהו פירוש שלישי השונה משני הפירושים שהבאנו.

אך מאידך בסיום הלכות שופר סוכה ולולב⁸ כתב הרמב"ם:

"השמחה שישמח אדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב".

כאן כתב הרמב"ם שיש עניין לקיים את המצוות דווקא בשמחה, והביא ראיה מהפסוק שלנו, שמלמד שהעונשים באו כיון שלא עבדנו את ה' בשמחה! והרי שכאן הרמב"ם פירש את הפסוק לפי הדרך השנייה, ששיערנו שכן פירש הגרי"מ חרל"פ.

וכן נראה שהבינה גם הגמרא במסכת ערכין⁹. הגמרא מחפשת מקור מהתורה לשירת הלויים. וכך נאמר שם:

"רב מתנה אמר, מהכא: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב', איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר: זה שירה".

רב מתנה אמר, שהמקור לשירת הלויים בתורה, הוא הפסוק שלנו, שבו אנו לומדים שישנה עבודת ה' שצריכה להיעשות באופן של 'שמחה וטוב לבב', והעבודה הזו, היא שירת הלויים. הרי שהמילה 'בשמחה' היא אכן תיאור אופן, ולא תיאור מצב.

אמנם, פירושו של רב מתנה שונה מפירושו של הרמב"ם, שהרי לפי פירושו של הרמב"ם כל ענייני

10 פרשה ט"ז.
11 בפירושו כאן.

8 ה, ט"ו.
9 י"א.